

SVENSKEN SOM INTE TIGER

Ingen har ifrågasatt själva sakfrågan i den här historien: att franska soldater under FN-flagg misstänks för att ha begått de mest avskyvärda brott i Centralafrikanska republiken. Pojkar mellan åtta och femton år har vittnat om hur de tvingats till sexuella handlingar i utbyte mot mat och pengar. Fjorton soldater ... elva från Frankrike, tre från Chad, två från Ekvatorialguinea – utpekade av tretton pojkar i den rapport som sträcker sig från december 2013 till juni 2014.

Inte heller fortsättningen på historien är omtvistad: att den sex sidor långa rapporten anlände till FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter i Genève omkring den 15 juli ifjol och att avdelningschefen Anders Kompass en dryg vecka senare överlämnade den till Frankrikes biträdande ambassadör i Genève. Anders Kompass var och är chef för avdelningen för fältarbete med 120 anställda på kontoret, 500 på fältet plus 800 frilansare. Det var folk från avdelningen som gjort rapporten, överlämnade den i vederbörlig ordning till sin chef. Den 30 juli tackade den franska ambassadören Anders Kompass i ett brev som registrerades i FN-högkvarteret:

”Tack för den information om operation Sangaris i Centralafrikanska republiken som ni önskade att min regering skulle få kännedom om. Dessa uppgifter har fått mina överordnades fulla uppmärksamhet.” En rättslig process hade inletts, meddelade ambassadören, ”skyndsamt” tillade han.

Åtta månader senare avstängdes Anders Kompass från sitt arbete, skickades hem med bibehållen lön i väntan på att en utredning om hans förehavanden skulle bli färdig. Han misstänktes för ”ett allvarligt brott mot protokollet”. Brottet ska ha bestått i att han ”läckt” hemlig information, bland annat pojkarnas namn och därmed utsatt dem för fara. När brittiska The Guardian sedan avslöjade avstängningen – ”UN aid worker suspended for leaking report on child abuse by French troops” – ramlade himlens alla portar in. Plötsligt var Anders Kompass ett namn på fem kontinenter, någon som fick Frankrikes president Francois Hollande, USA:s FN-ambassadör Samantha Power och fältarbetare runt jordklotet att ta till orda.

Anders Kompass?

- Anders Kompass mötte jag första gången på Fjellstedtska skolan. Jag undervisade på universitet med hade några timmar i teologi och filosofi på Fjellstedtska. Han kom från Halmstad men ville pröva sina vingar i Uppsala. Man märkte ju honom direkt. Han var utomordentligt begåvad. Allmänorienterad. Politiskt intresserad tror jag att han var redan då. Han var en väldigt allvarsam person redan i gymnasiet. Man kan leka lite med det ordet: Allvar. Varsam. Samvaro. Vi blev något slags kompisar, trots ålderskillnaden. Vi har haft kontakt genom alla år, ibland med långa avbrott, sedan åter igen och då har det varit tät kontakt en tid. Hela den här händelserika våren har vi haft kontakt, talat i telefon med varandra.

Vi befinner oss i en lägenhet på nedre botten i stadsdelen Luthagen i Uppsala. Bo Nylund berättar. Han fyllde åttiotre i februari, rör sig långsamt och med möda och stor försiktighet efter en stroke för åtta år sedan, men stämman är stadig, minnet i trim, cykelhjälmen på hatthyllan. Nyss kom han från ett tre timmar långt möte med en afghan, en hazar - "Jag har en särskild känsla för hazarer" - som han försöker hjälpa med att få politisk asyl. Snart ska telefonen ringa, "en galen iranier", och sedan ringer det på dörren och där står en ung afghan som behöver hjälp med ett bankkonto. Böcker längs ena långväggen i det ljusa vardagsrummet - historia, filosofi, religion, också Erlanders memoarer, Viktor Rydbergs *Samlade skrifter* - på de två andra väggarna konst - ljusa svenska landskap - och minnen från resorna i Centralamerika och Sydamerika. Tjugotre resor har Bo Nylund gjort där, alla uppdragsresor: Politisk observatör. Bistånd. Utredningar. Han är visserligen hedersdoktor vid Uppsala universitet men antagligen väger titeln Riddare av Andernas Kondor tyngre. Latinamerika har hållit den gamle läraren och eleven samman genom åren.

- Anders anser att han har fått sitt liv präglad av mig, men jag har i lika hög grad fått mitt liv präglad av honom.

Anders Kompass fick ett stipendium för att resa till Guatemala, som utbytesstudent, men när han anlände hade organisationen upplösts och styrelsen flytt landet - som styrdes av en militärjunta; dödspatruller härjade i byar och städer; det här var 1975 - men han stannade, tog sig fram och upp i bergen, bosatte sig i en by. Han var tjugo. Han skulle ägna sig åt att lära byborna att skriva och läsa. Han skulle stanna ett år,

sedan ytterligare ett. Han lyckades få stöd av Frikyrkan hjälper, numera Diakonia. Planerna på att bli präst försvann någonstans längs vägen. Han var fast. Byn hette Pasac och där minns man honom än. Bo Nylund berättar om en biståndsinsats som burit frukt, om unga kvinnors utbildning och därmed nya livsvillkor, om de där breven från Anders Kompass, "levande berättelser", som fick honom att börja resa för snart fyrtio år sedan.

Han hade en annan elev på Fjellstedtska som gjorde avtryck. Pelle Sundelin heter han, numera präst i Lund, flög i december 1980 tillsammans med sin hustru Anki Sundelin och Anders Kompass till Costa Rica för att öppna ett Centralamerikakontor för Diakonia. De båda unga männen hade blivit vänner på gymnasiet, är fortfarande vänner. Den ene vigde den andre för några år sedan, i Rom.

Pelle Sundelin:

- Anders var ordförande i elevrådet, förstås. Sedan bildades en Amnestygrupp på skolan, på initiativ av Anders, förstås.

De tre unga svenskarna hade inte varit mer än ett par veckor i Costa Rica förrän det small till i grannlandet El Salvador. Ett blodigt inbördeskrig startade och skulle pågå i tolv år. Trion kastade sig in i arbetet med att bistå flyktingar som strömmade över gränsen till Costa Rica och Honduras, spred samtidigt information i Sverige om kriget i El Salvador - de var på plats; såg det förfärliga som hände - och budgeten på en miljon var snart uppe i tjugo miljoner. Pierre Schori, nytilträd kabinetssekreterare, fanns också på plats. Han hade träffat Anders Kompass på sjuttioalet i Uppsala, mindes honom; snart såg han till att anställa honom på UD.

- Vi behövde någon som kunde Centralamerika och det fanns ingen på UD som gjorde det. Så jag anställde Anders.

Det var 1982.

Så: vad vi hittills mött är en djupt engagerad ung man som vill handla och handlar, för andras väl. "Ingen vila som ej är allas, ingen stillhet förrän allt är fullbordat", som Dag Hammarskjöld skriver i *Vägmärken*. "Vart? Det vet jag inte. Det begär jag ej att få veta."

Därtill ovanligt begåvad. Till synes orädd. Det räcker inte. Där finns också en annan sida. Anki Sundelin, som är sjuksköterska och arbetade med honom i Costa Rica, säger att hon först var "oerhört irriterad på Anders".

- Han rörde sig ofta i de högre sfärerna och jag tyckte att han borde vara mer ute på fältet, i gyttjan, som jag. Jag tyckte inte att han såg det jag såg.

Hon säger:

- Anders var analytisk och strategisk väldigt tidigt. Och på det sättet har han tagit sig uppåt. Han skulle inte ha fått det genomslag som han har fått om han fortsatt som jag. Han har använt sin position fullt ut för att göra någonting fantastiskt bra. Ja, jag tycker det: fantastiskt bra. Han har inte sålt sin själ som många andra.

Som UD-anställd blev han snart en del av den fredsprocess som ägde rum i El Salvador, Guatemala, Nicaragua... Han eskorterade gerillakommendanter från djungeln och in till förhandlingsbordet. Han medverkade till att kidnappade släpptes. Han såg till att skadade gerillasoldater fick sjukvård i Sverige. Pierre Schori tar till Harald Edelstam för att hitta en jämförelse: ambassadören som efter kuppen 1973 förvandlade den svenska ambassaden i Chile till ett flyktingläger, med risk för eget liv hjälpte människor att fly militärjuntan. Skillnaden, säger Schori, är väl att Edelstam tänjde på gränserna och stundtals överskred dem, det har han aldrig sett Anders Kompass göra.

- Han är en blygsam och ödmjuk människorättsaktivist. Han brinner för människor i nöd. Men han är samtidigt en plikttrogen tjänsteman från Halmstad, om än född i Karlskoga.

Elisabeth Hellsten - och nu tar vi ett språng framåt i tiden, till strax efter millennieskiftet - mötte honom i Colombia. Hon arbetade på den svenska ambassaden, ansvarig för SIDA:s verksamhet; han hade värvats av FN för att bygga ett kontor för mänskliga rättigheter i landet som slets sönder av inbördeskrig, skulle senare fortsätta med samma uppdrag till Mexiko, till Guatemala. Hon säger att han byggde upp ett väl fungerande kontor som blev till förebild för andra kontor, i andra länder, ja, över hela världen. Hon säger att Anders Kompass framgång bestod i att han alltid såg till de problem som fanns på plats, konkret, att han var orädd, och att han på samma gång var en skicklig diplomat som spelade en roll också för fredsprocessen i Colombia. Hon minns honom göra sina löparrundor om mornarna, med en livvakt strax före och en livvakt strax efter honom.

- Militären ville ha bort honom. Men han blev oerhört respekterad av alla som arbetade för mänskliga rättigheter, för att inte säga älskad.

Gustavo Gallón Giraldo var en av dem som mötte honom i Colombia. Idag är han chef för en oberoende juristkommission i Bogotá, också FN:s specialrapportör om mänskliga rättigheter i Haiti. Han skriver i ett mejl till Fokus:

Anders Kompass spelade en mycket viktig roll som chef för FN:s kontor för högkommissarien för mänskliga rättigheter både i Colombia och senare på andra platser i Latinamerika, och på senare tid som en betydelsefull chef i Genève. (...) Hans avstängning förvånade mig, liksom det gjorde för många organisationer för och försvarare av mänskliga rättigheter, på ett ytterst negativt sätt eftersom Mr Kompass gjorde vad han måste göra och han gjorde det på ett mycket professionellt och klokt sätt. Jag förstår inte varför allt detta har hänt.

Frank la Rue förstår inte heller. Han känner Anders Kompass ända sedan sjuttioalet, från Guatemala, hans hemland, har under många år varit FN:s speciella rapportör i frågor om yttrandefriheten, också nominerad till Nobels fredspris. Han säger på telefon från Florens att Anders Kompass alltid har varit ett starkt stöd för honom, i hans arbete, så viktig på grund av sin höga position men också dessa hans djupa erfarenheter från fältet. Han talar mer än gärna om sin gamle vän.

- Jag är chockad, säger han. Alla jag pratar med är chockade. Anders har ju gjort vad han ska göra. Jag skulle själv ha gjort precis samma sak. Jag förstår faktiskt inte hur någon kan ifrågasätta detta.

- Det är groteskt, säger Pierre Schori. Det är framför allt en kränkning av Anders Kompass. Att just han av alla människor skulle drabbas av detta, på detta sätt, är oerhört. Anders Kompass representerar det bästa inom FN.

Den 5 maj hävde FN:s appellationsdomstol avstängningen av Anders Kompass. Den gjorde det först och främst på formella grunder - FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, OHCHR, lyder inte under FN-organisationen i Genève, UNOG, som suspenderade honom - men dristar sig därtill att gå in i sak, rakt på sak: Anders Kompass har aldrig förnekat att han lämnat information till Frankrike. Om han skulle vilja förstöra eller dölja bevis, som hans överordnade hävdat, har han haft

god tid på sig att göra det under de åtta månader det tog för UNOG att reagera. Överhuvudtaget finns inga tecken på att han försökt förstöra eller dölja bevis. Så vad handlar saken om?

- Det är en fråga vi inte vet hur vi ska besvara, säger Bea Edwards, chef för Government Accountability Council i Washington, en organisation till stöd för visseblåsare. Men eftersom jag i flera år har arbetat med visseblåsare i FN så är jag inte förvånad. Den som avslöjar något som kan besvara organisationen riskerar att bli föremål för repressalier, trots alla upprepade påståenden om motsatsen. Hon vänder sig mot påståendet att Anders Kompass "läckt" information: Han informerade franska myndigheter. Han fick ett tack. Allt skedde enligt protokollet. Representanter för franska myndigheter var inom bara några dagar på plats i Centralafrikanska republiken för att ta itu med problemet.

Det kan vara av intresse att för ett ögonblick titta i en annan, längre rapport om FN:s truppers sexualbrott med den mystiska titeln "Expert mission to evaluate risks for SEA prevention efforts in Minusta, Unmil, Monusco and Unmiss", daterad den 3 november 2013. Förkortningen SEA står för Sexual Abuse, det vill säga sexuella övergrepp. Minusta och så vidare är namnen på FN:s fredsbevarande insatser i Kongo, Haiti, Liberia och södra Sudan. Rapporten är en utvärdering av svårigheterna med att få stopp på brottsligheten. Det var inte meningen att den skulle offentliggöras. Men så blev det. Där står att läsa att i framför allt dessa fyra länder utgör sexuella övergrepp ett stort problem för FN-insatsen. 2012 rapporterades 60 fall, en tredjedel mot minderåriga. Men, fortsätter utredarna, här finns ett stort mörkertal. Detta därför att informationen om sexuella övergrepp är känslig och FN:s olika organ vet inte hur de ska förfara med den, föra den vidare. De har liten erfarenhet av att hantera den. De är rädda för läckor. Saker tystas ner; en tystnads kultur sprider sig. Om information trots allt når högkvarteret i New York händer ingenting. Där finns, fortsätter utredarna, en stor frustration på fältet över att de skyldiga inte straffas, att "straffrihet tycks vara mer regel än undantag". I sin rapport för 2013 kunde FN:s generalsekreterare Ban Ki-Mon meddela att antalet åtal mot FN-soldater för sexuella övergrepp var 51, den lägsta siffra sedan man börjat föra statistik. Han talade om FN:s nolltolerans "mot alla former av sexuellt

utnyttjande och övergrepp". Han talade alls inte om de problem som beskrivs i rapporten från Kongo, Haiti, Liberia och södra Sudan, överhuvudtaget inte om den verklighet som beskrivs i rapporten Anders Kompass överlämnade till franska myndigheter i juli 2014. Inga-Britt Ahlenius är inte förvånad. Hon var som chef för FN:s revisionsorgan OIOS nummer tre i världsorganisationens rangordning, fick smeknamnet "Ms Fearless" och överlämnade vid sitt avsked en femtiosidig slutrapport som beskriver generalsekreteraren som livrädd för kritik, besatt av läckor; en man som abdikerat från den huvudroll i världen han borde ha - "eller snarare aldrig intagit den", mer intresserad av den röda mattan än av organisationens väl och ve. Hon säger apropå fallet Anders Kompass:

- FN har en undermålig organisationsstruktur under en svag och frånvarande ledning. Och då blir man fixerad av läckor. Då är man inte intresserad av dåliga nyheter. FN gör aldrig fel.

Inte heller hon kan förstå annat än att Anders Kompass handlat enligt protokollet. Hon säger:

- Han överlämnade rapporten till det land som har det juridiska ansvaret för trupperna, det vill säga Frankrike. Han gör det efter att övergreppen har pågått åtminstone ända sedan december 2013. Han gör det för att problemet ska åtgärdas, skyndsamt. Han gör precis som man gör på fältet.

Och detta med att offrens namn finns med i rapporten?

- Hur ska de franska åklagarna kunna göra något om de inte får namn på offer, på vittnen? Det finns länder och det finns länder. Frankrike är en rättsstat. Det finns ingen anledning för Anders Kompass att inte ha förtroende för franska myndigheter. Att någon sedan har läckt rapporten till tidningarna är beklagligt.

Franska utredare var alltså snabbt på plats i Centralafrikanska republiken. En utredning startade. De skyldiga ska ha ringats in, skickats hem, men ännu har inga åtal väckts. I det som kommit fram sedan avstängningen av Anders Kompass avslöjades har de franska myndigheterna haft svårt att få kontakt med FN, med dem som gjort rapporten. Chefer svarade inte på anrop, månaderna gick. "Vi kunde ha gjort bättre ifrån oss vad gäller tiden det tog", erkände Anders Kompass högste chef prins Zeid Raad al-Husseini från Jordanien på en presskonferens sedan

avstängningen hävts. Det var prinsen som först försökte avskeda Anders Kompass. Sedan, när denne vägrade, skickade prinsen hem honom.

Och nu, under den senaste veckan, har det hänt saker runt omkring prinsen. Hans närmast underordnade, Flavia Pansieri, har stigit fram och tagit på sig fulla ansvaret för kommissariens senfärdighet. Hon hade varit så upptagen med budgetarbete och annat under hela hösten och vintern och våren. Tidigare blev det känt att Michael Stefanovic, utredningschef i Inga-Britt Ahlenius tidigare organisation OIOS och som skulle ha det högsta ansvaret för den internutredning som pågår om Anders Kompass, i ett brev till Ban Ki-Mon har frånträtt sitt uppdrag med en kryptisk hänvisning till "intressekonflikt". Anders Kompass, å sin sida, får inte uttala sig så länge utredningen pågår.

Svenske FN-ambassadören i New York Olof Skoog har enligt uppgifter som publicerades av AP förra veckan hotat med att Sverige ska minska sitt bidrag till FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter om inte rättvisa skipas. Han känner Anders Kompass sedan sin tid vid svenska ambassaden i Colombia. I ett mejl till Fokus skriver han: "Klart att vi har agerat, framför allt eftersom det rör sig om en viktig principfråga." Ambassadören vill emellertid inte förklara hur man agerat eller varför detta är "en viktig principfråga".

Och kanske, kanske hade inget av detta hänt, ingenting i alla fall blivit känt, om inte Anders Kompass vägrat att låta sig avskedas.

Anders Sundelin

Fokus 23/2015

Fotnot. Den 21 juli meddelade Flavia Pansiera att hon avgår från sin post på grund av "sjukdom".